

és *Campllong* te. Vernet (anomenat *Campo Longo* en docs. de 873 i 885, Ponsich, *Top.* 127), i també en el que cito de 863 parla de la vall de Vernet, però referint-se al camí que passant per alt de Vallmanya (i vora *Pratcabrera* i el Puig de l'Estela) salta a la vall de *Betera*. En l'*InvLC*, s. v.: «Cersdanam *Betera* de Vernet» a. 1248; i d'un altre (doc. orig.) de 1248: «*Petri Betera*».

En fi, en un document de 1645 (copiat en el *Llibre Roig* de Prats de Molló, f. 89v) es descriu el camí que des de Prats es dirigeix a la «frontera francesa», de Montalbà, passant pel *Tech*, *Montferrer*, *Leca*, *Torre de Batera*, *Serra de Jóc*, i el *Pont de Rodés*: ben semblant, doncs, al camí al·ludit en el doc. de 863, i certament en gran part el mateix (en sentit invers). Aquest Montalbà era, doncs, el del Fenolledès i es tracta de la nostra frontera nacional i no la dels Estats que es repartien Catalunya el 1660.

ETIM. Aquestes dades amb *Bet-*, les més antigues de totes ens mostren quina havia de ser la forma originària del mot: *Betera*; després dissimilada *e-é > a-é*, a la fi de l'Edat Mitjana; com és normal: *mateix* *METIPSE*, *fael FIDELE*, *darrer*, *Micalet* etc.; mateix fenomen en *Beget > Baget*; i particularment en el nom del poble, no massa llunyà, de *Batet*, que era *Beted(o)* en tots els docs. més antics (Ss. x i xi).

Doncs, aquest amb el seu sufix *-ETUM* col·lectiu, que s'aplica als noms de vegetals, suggereix que ho sigui també el de *Betera*. Amb un report paral·lel al que hi ha entre *olmet* i *olmera/almera*, *fenollet* i *Fenollera* i *Rouret*, *-reda* i *Rourera*.

Però llavors, quin vegetal? Semblaria tractar-se del llatí *BETA* 'bleda' i 'bleda-rava'. Però cal dubtar-ne perquè en català la forma que tenim és *bleda* amb *-d-* i *bl-* (veg. l'article del *DECAT* I, 838 ss.). És veritat que hi ha hagut formes amb la *-r-* conservada, i sense la *-l-* encara que gairebé cap en català; de tota manera hi ha el fr. *bette*, i més en parlars veïns: oc. ant. *bleta* variant de *bleda*, *beta* passa al basc dialectal (839b48), al germànic; i en el compost tenim *bette-rave* fr. oc., *betarraba* a Menorca (841a21), port. *beterraba*, cast. dialectal *beterraga* [1696], amer. *betabel*, bc. *betarga* (639b53). Hauríem de fer, doncs, la conjectura que en un temps arcaic també hi havia hagut una zona circumpirenaica catalana en què es digué *beta* per 'bleda'; i que d'aquí vénen *Betera* i *Betet*. Tot això no convenç gens i encara menys perquè una vall elevada com aquesta no és gens pròpia per al conreu d'hortalisses. Deixem-ho provisionalment, amb la mateixa solució que donarem a *Batet*.

En el cas de *Betera* es podria especular també en una altra direcció: *VECTARIA* (*vallis vectaria*), adjectiu rar en llatí però documentat, junt amb els mots, ben vigorosos, del mateix radical: *vectare* 'transportar', *vector*, *vectatio*, *vectura*, *vectorarias*, tots aplicats al carreteig o transport: amb carro, a cavall, amb vaixell: usos ben clàssics i no estranys al romànic (fr. *voiture*, it. *vettura* etc.). En *VALLIS VECTARIA* potser es referiria, doncs, al carreteig del mineral i la terregada i carall que abocaven les mines?. És una raó. Seductora,

però no convenç, ja pel fet que obligaria a separar-lo de l'origen de *Batet*. Tampoc la formació *VECTARIA* s'ajusta als tipus derivatius corrents en llatí ni romànic. Un abstracte en *-ARIA* format sobre un verb? Cas inoït.

I, encara més, perquè aquest *VECTARIA* està contradictori per la unanimitat de la *B-* en totes les mencions antigues, des del S. XII al XVI tant en el cas de *Betera* com en el de *Betet/Batet*.

Ara bé aquest *-ETUM*, que postula un nom de bosc d'arbres m'inclina més a partir de *BETUA* que és la forma del nom del 'bedoll', no sols en llatí i en cèltic comú (*DECAT* I, 744b8, 745b3-22) sinó també en gallego-port. *biduo*, *bidueiro* (744a10-176), cf. també les n. 3, 8 i 10. Si hi va haver duplicació de la *TT* en el tipus cat.-occità *béc*, *BETTIO-* també n'hi pogué haver en *BETUA*. Així s'explicarà tot ben satisfactoriament. Car no hi ha arbre que abundi més que el bedoll tant a la Serra de *Batet* com a la vall de *Betera*. Si per derivar-ho del nom de l'hortalissa, també haviem de partir d'una variant suposada, més val fer-ho amb el nom d'aquest arbre *-BETTU-ETUM-* on només la *-TT-* és suposada, i convé més a la formació en *-ETUM* i a l'ecologia botànica d'aquestes valls.

BÈTERA

La important vila valenciana, uns 12 k. al NO. de la capital.

PRON. MOD.: *bétera*, a Val. etc., 1959; a la vila mateixa, a Nàquera, Vilamarxant etc. 1962.

DOC. ANT. 1237 els moros d'allí rendiren la població i el castell, a Jaume I (*Cròn.*, Ag., p. 297), sota promesa de conservar-los els béns i la religió, i llavors no sols «obriren-nos les portes» sinó que «lexam aquí la regina ab cavallers, tro a X, en bastiment»: era, ja, doncs, població murallada i prou important i forta per deixar-hi la reina, amb una guarnició reduïda, com a posició prou fortificada. També en el *Rept.* (doc. de 1237): *Betera*, sense precisar si és vila o alq. (371); 1280: id. (*MtzFdo.*, *DocValACA* II, 1171); 1332 (*BABL* v, 121). SSiv. (146-7), en dóna altres dades, de 1364 (fent enderrocar el castell), de 1392, 1326 i 1437. A fi del S. XVI tenia 140 cases de moriscos, però també església cristiana i parròquia ja antiga. El 1609, 170 de moriscos, senyorejats per Jaume Sorell (Reglà, 109); 123, 10 (?) i 188 en els censos de 1563 ss. (Lapeyre). *Biblgr.*, c. 1774 en Lz. Vargas (II, 83).

Val la pena d'extractar els extensos paràgrafs que li dedica Cavanilles, magistral i exacte observador (I, 149-150): «Terme molt extens de 12 llegües de diàmetre», 400 veïns, dels quals només 100 es dediquen al conreu de la terra, i quasi tots els altres viuen de fer *cordel* amb l'espart; d'aquí que sigui terreny poc aprofitat: «*muchos eriales*». Terreny rocós i pedregós: «desde Moncada hasta los montes de Nàquera y Portaceli, reynan --- las canteras sin interrupción --- cubiertas por tierra o brecha dura, compuesta de piedrecitas ---», «canteras calizas, entre otras la del *Tós Pelat*, piedra firme, sonora y algo parda, de la que se fa-